

SZINDBÁD

Kezdetben úgy mesélt, mintha a miksztáhi anekdoták színtere mohos zszindelyű szabolcsi kúriákba és girbe-görbe utcájú felvidéki városkákba varázslódott volna át. És később: akár az ezeregyéjszakai csodahajós, Szindbád alakjában járta emlékei kagylószín, aranypárás tengerét, akár a vörös postakocsi röptette élményei derengő múltjába – Krúdy Gyula tollából mindig érzelmek, sóvárgások, ábrándok furcsa kalandjai peregtek. A külső valóságtól mindinkább menekvő és mindinkább a belső valóságról valló nagy mesemesterről mesét mondani – nehéz kísérlet. Illő hang az ő hangja volna, ám az ő hangját utánozni – ildomtalan és kontár próbálkozás. Krúdy Gyuláról – a halhatatlan Szindbád halandó hasonmásáról mégis úgy kellene egybefűznünk néhány igaz történetet, hogy egyszerű szóval is valamennyire belefoglaljuk a teremtő költőnek és költött teremtményének lírai egységét... De lehet ilyen feladata az anekdotamondónak...? És ha lehet, vajon megoldható-e...? És végül, ha megoldható – megoldottuk...?

A félszázad előtti békeévek legeslegmélyén, sörcsarnoki, kocsmai, fogadói üldögelések végeztével, Krúdy Gyula hajnali három óra tájban betelepedett a New York kávéházba. Szokott páholyába húzódott, sört rendelt, az újságos telerakta asztalát lapokkal, de mikor éppen olvasni kezdett volna, észrevette, hogy az egyik közeli asztaltól Somlyó Zoltán heves és titkos SOS-jeleket küld felé.

A költő nem volt egyedül. Mint a pincér Krúdyt bizalmasan informálta, már kora este óta turbékolt édes kettesben egy parázs-szemű, cseresznyeajkú barnával, sűrű vallomások és ritka rendelések közepette. A felgyúlt pillantások, a rebbenő és mohó kezek, a sistergő összebújások elég hosszú ideje félreérthetlenné tették a teljes egyetértést, ezért tűnt érthetetlennek, hogy a költő és párja még mindig a kávéházban kuksol.

Somlyó megismételt vészjeléből és a kapott felvilágosításokból Krúdy szenvedélyekben és szorongattatásokban járatos elméje villámgyorsan kikövetkeztette a való helyzetet. Az ifjú költő szerelmi felbuzdulásával arányban nem álló szerény anyagi eszközökkel kezdte el hódító hadjáratát a New Yorkban, és diadalát, tragikus módon, nem tudta learatni. Túlterhelt kávéházi hitele nem fedezte az efféle kettős kiruccanásokat, s az ismerősök, akik győzelemmel kecsegtető ostroma közben elvonultak előtte, vagy maguk is a kávé-hitelbe-fogyasztók, vagy pedig a garast-fogukhozverők köreiből tartoztak. Csak most, Krúdy megjelenésével derült fel a zavartalan távozás és a boldog mennybemenetel reménye . . .

Ez a remény nem bizonyult alaptalannak. Krúdy szedelőzködött, s aztán, mintha csak ekkor venné észre a költőt, odalépett az asztalához.

– Nem zavarok? – kérdezte, és a megnyugtató válasz után mélyen meghajolva bemutatkozott az alkalmi múzsának. – Harapnék valamit – mondta később –, és esetleg hörpintenék is, ha a hercegnőnek nincsen ellenére . . .

Krúdy Gyula.
Gedő Lipót rajza.

Mínt hogy a „hercegnő” már órák óta csupán epedő sóvárgásokat fogyasztott, Krúdy csekély kínálással elérte, hogy – a költővel együtt – betársuljon imbiszébe és pezsgőjébe. Míg jobb kezével a hölgy poharát töltötte, bal kezével egy marék pénzt csúsztatott az asztal alatt Somlyó tenyerébe, akinek ettől a csodálatos érintéstől egyszeriben sürgős mehetnékje támadt.

– Főúr, fizetek! – kiáltott harsányan, de Krúdy lefogta a kezét.

– Ugyan, ezért nem érdemes a hölgyet várakoztatni . . . Ilyenkor a főúr már hátul szundikál . . . Majd én elintézem . . .

A költő bogárszeme hálásan felcsillant. Karon kapta szerelmét, s néhány üdvözlő szót rebegeve, már el is tűnt vele a kékes pitymallatban.

Krúdy még ült egy darabig, majd gondosan végigkötörtc a tárcáját és összes zsebeit. Nem tévedett. Hajnalra maradt pénzét utolsó fillérig a költő üdvére szánta. Megvárta hát, míg a Somlyó szavára felidézett főúr a kávéház végéből előballagott, és szelíden közölte:

– Kérem az egészet összeszámolni – és felírni . . .

Krúdy Gyula.
Major Henrik rajza,
1918.

A kabáthistória a tízes évek elejéről való. Krúdy ekkor már Szindbád, a vándorhajós, de csak hírt, s nem kincseket gyűjt.

Az írói beérkezés első látható jele az Erzsébet körüti lakás előszobafogásán függő vatelines, selyembéléses, perzsagalléros, finom angol szövetből mérték után készült, belvárosi télibabát-remek. Krúdy ugyan még egyelőre elnyűtt öreg télikabátját hordja, de szeme napról napra jobban hozzászokik az új szabó-költeményhez. Otthon már fel-felpróbálgatja, napok kérdése, mikor sétáltatja meg ismert törzshelyein.

De mielőtt erre sor került volna, meglátogatja egy reggel unokaöccse: Cholnoky László. A két Cholnoky-írófivér közül Krúdynak a mélyebb, izgalmasabb tehetségű Viktor volt a kedvence, de együttérző szívvel hallgatta meg Lászlót is, aki örök pillanatnyi anyagi tragédiáinak egyikében leledzett.

Krúdy gyöngéden, kedvesen kisegítette bajából, és kikísérte az előszobába. Cholnoky a fogason függő három télikabát közül lekasztotta a magáét, egy széllal bélelt, vásott havelockot. Ám mielőtt belebújt volna, Krúdy megfogta a karját.

– Várjál – mondta, és szeme végigsiklott a fogason maradt két kabáton. Előbb az ócskán állt meg a tekintete, aztán mégis a vadonatúj kabátcsodát akasztotta le.

– Ezt vedd fel, László – szolt csendesen unokaöccsének –, te is olyan langaléta ember vagy, mint én. Éppen passzolni fog.

S látva Cholnoky értetlen, meglepett tekintetét, mindjárt meg is magyarázta:

– Elszabták, sajnos, szűk lett, mindig esz a méreg, ha itt látom. Vidd el, legalább nem bosszankodom tovább . . .

Felsegítette a még mindig ellenkező unokaöcsre a bolyhos, dunyhameleg télikabátot, és miután meggyőződött róla, hogy válszélessége, derékbősége, ujjhossza, minden kifogástalan, gyorsan búcsúra nyújtotta a kezét:

– Egészséggel viseljed! – mosolygott derűsen, és visszasietett a szobájába.

1918 végén Krúdy megbízást kapott az őszirózsás forradalom kormányától az újjászervezett *Néplap* szerkesztésére. A népi művelődés forradalmi hordozójának szánt újság válogatott írógárdájába elsőik között Móricz Zsigmondot és Gárdonyi Gézáat igyekezett beszervezni.

Móricz Zsigmond lángolva-lobogva állt munkába. Megírta és 1919 március elején a *Néplap* kiadásában megjelentette *A földtörvény kis katedáját*, és nagy tervet dolgozott ki a *Néplap* számára.

Gárdonyi fanyalgó levelet írt Egerből. Hogy háromszáz koronán alul nem tud közreműködést vállalni. És az összeget előre kéri.

Krúdy belesápadt a válaszbá. Aztán legyúrte haragját, és táviratilag ötezer korona előleget küldött Egerbe. Tíz havi főmunkatársi fix-fizetést.

De mire a tíz hónap lejárt – az irányt vesztett Gárdonyi már az ellenforradalomnak szánta fel a tollát . . .

Krúdy, a nagy lakmározások, ingyenc falatozások leírásának mestere többnyire ott ebédelt, ahol az ebédidő érte. A húszas évek végén egész sor törzshelye volt, ahová kettő és három óra között betért. A Pilseni Sör-csarnok, a Metropole Söröző, a Keszev Étterem, a London Serház, a Curia utcai Kispiszkos, az Apostolok, a Mátyás Pince tarkaabroszos söntésében fogyasztotta el kedvenc falatjait, amiket az ismerős szakácsok és szakácsnők az ismerős éthordókkal küldtek ki számára.

És amikor négy óraker kilépett a véletlenül soron levő étterem, kocsmá, vendéglő, serház ajtaján, megszokott konfliskocsija – csodával határos módon – mindig ott várta a járdá szélén.

Áruljuk el ennek a szindbádi varázslatnak titkát.

Krúdy konflisának „standja” a Ferenciek terén volt. A pesti konfliskocsisok, régi szokás szerint, sűrűn be-betértek egy-egy pohár sörré valamelyik söntésbe. Krúdy Gyulát szinte minden valamirevaló konfliskocsis ismerte. Mármint, amelyik meglátta, teszem azt: a Metropole-ban, továbbadta a hírt kollégáinak:

– Krúdy író úr a Metropole-ban ebédel . . .

Szállt-szállt a konfliskocsisok gyorstávíróján a hír, és négy óra előtt biztosan elérte Krúdy kocsisát a Ferenciek terén. Az pedig tudta, mi a kötelessége. Várhatta zsírosnak ígérkező fuvar, esküvő, temetés, akármi, átadta valamelyik társának, és négy órára pontosan odaállott Krúdy ebédelő tanyája elé.

A vörös postakocsi révületét idéző vén konflison kocogott hazafelé Krúdy a margitszigeti sárga kastélyba, hosszú-hosszú évek során át megszokott otthonába. Ketten ültek a kocsiban fiával, lóversenyről jöttek, balszerencsés nap után. Akkor még hídőrök silbakoltak a szigeti elágazás torkolatánál, és hídvámot szedtek a behajtató járművek utasaitól. A hídőr, aki gyakran intézte az író apró-cseprő ügyeit, postáját is átvette, ha a küldönc nem akart elkutyagolni a sárga kastélyba – messziről is megismerte Krúdy konflisát. Elészaladt az úttestre, de a közeledő kocsiból egyszer csak harsány „Hajts!” hallatszott, és a hídőr látta, hogy a kocsis a lovak közé vág.

Krúdy, aki utolsó garasát is a totalizatórnél és a bukmékerekénél hagyta, ezúttal nemcsak nem óhajtotta, hanem nem is tudta kifizetni a néhány fillérnyi hídpénzt. – Legközelebb kipótolom – gondolta magában, s meglepetése felháborodássá mérgesedett, mikor azt tapasztalta, hogy a hídőr, szeszélyeinek tudója, keresztbe áll a kocsin, és karjait szélkelep módján forgatva, megállást parancsol.

– Mi az? Mi történt? – hajolt ki méltatlankodva a kénytelen-kelletlen fékező kocsiból. – Micsoda erőszakoskodás ez?

– A postás – kiáltotta lelkendezve a hídőr –, a pénzespostás . . . ! Pénz jött, sok pénz, öt millió, itt van, tessék gyorsan átvenni . . .

Krúdy egyszerre megbékélt.

– Az más – mondta hanyagul és szelíden. – Ha pénzt hoztak, az más. Nem mondom, hogy éppen rosszkor jött. A lovacsák ugyanis ma igen helytelenkedtek.

Átvette a bankjegycsomót, és gyorsan rápillantott az utalványra.

Krúdy Gyula,
Vértés Marcell rajza, 1918.

A békéscsabai Tevan könyvkiadó közölte, hogy leköti a *Világban* megjelent *Tegnapok ködlovagjai* című munkáját, és máris küldi az előleget.

– Hogy el ne felejtsem – jegyezte meg könnyedén –, a hídpenz... Fogja barátom...

Kihúzott a kötegből egy százezres bankót, és átnyújtotta a hídőrnek. Aztán kedélyesen, derűsen szolt fel újra a bakra:

– Hajts!

Halála után a sajtó fantasztikus híreket közölt azokról a nyomasztó körülményekről, amelyek között Krúdy utolsó éveit töltötte. Úgy írták, hogy Óbudán, Templom utcai lakásában ki volt kapcsolva a gáz, a villany, a telefon, s jószerint egy fillér sem volt a háznál, mikor Szindbád utolsó útjára indult.

A súlyos anyagi helyzetéről szóló hírek általában nem voltak túlzottak. Talán csak a néma telefon nem tartozott közvetlenül az alig szűnő pénz-zavarok okozatai közé. A telefon ugyanis nem azért hallgatott, mert az előfizető adós maradt az esedékes díjakkal, Krúdy Gyula telefonja fizikai erőszakot következében vesztette hangját.

Ugyanis a harmincas évek óta a Templom utcai lakás telefonja baljós jószág lett. Ha megcsörrent, Krúdy összerázkódott. Jó hír soha meg nem szólalt rajta, csak rossz. Soha nem jelezte, hogy pénz áll a házhoz, csak sürgette, érzéketlenül és kegyetlenül sürgette a különböző hitelezők esedékes járandóságait. Nem lehetett tovább bírni.

Egy különösen zaklatott napon gyors egymásutánban recsegte teljesíthetetlen követeléseit a telefon. Krúdy ádáz gyűlölettel méregette, és már ott tartott, hogy elmenekül előle otthonából. Fején volt a kalap, kezében sétatotja, mikor a készülék újra megszólalt – hosszan és követelőzőn. Krúdy visszafordult az ajtóból, felemelte vastag, görcsös bambuszbotját, és egyetlen csapással agyonverte a csörgő fekete rémet...

És haláláig nem javíttatta meg.

Krúdy Gyula telefonál.
Forrai rajza, 1932.